

УДК 338.439.5:633.18

РОЗВИТОК ПЕРЕРОБНОЇ СФЕРИ ГАЛУЗИ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Дудченко В.В. – к.с.-г.н., с.н.с., директор, Інститут рису НААНУ

Морозов Р.В. – д.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Дяченко К.С. – н.с.,

Чекамова О.І. – н.с., Інститут рису НААНУ

Постановка проблеми. Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги, пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Нині зернова галузь у господарствах степової зони України посідає провідне місце за обсягами і дохідністю виробництва та за сучасних умов має бути зорієнтована на високоінтенсивний тип розвитку, використання наукоємних ефективних технологій. Рис – найбільш врожайна зернова культура на зрошуваних землях України. В умовах Причорномор'я та північної частини Криму сільськогосподарська культура затоплюваного рису сприяє підвищенню ефективності використання і покращенню еколого-агроекологічного стану зрошуваних земель, виробництво його зерна є перспективним напрямом розвитку землеробства.

За нинішньої економічної ситуації головною метою діяльності підприємств рисівницької галузі є задоволення потреб кінцевих споживачів в продукції рисівництва. В цьому контексті доцільно розглядати не лише виробництво рису-сирцю, але й виробництво крупи рисової як основного продукту споживання.

Стан вивчення проблеми. Впродовж багатьох десятиліть вітчизняна економічна наука збагачується новими розробками теоретичного і прикладного характеру в цій сфері. Теоретико-методологічним, методичним та практичним аспектам управління аграрним сектором економіки присвятили свої праці П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, В.В. Юрчишин та ін. Концептуальні підходи до сталого розвитку переробної сфери АПК висвітлені в працях Д.Ф. Крисанова. Водночас, на сучасному етапі забезпечення зростання та наближення обсягів і структури виробництва рису до потреб суспільства на основі оптимального використання наявних ресурсів, ефективного розвитку переробної сфери вимагає розробки науково-обґрунтованих рекомендацій і їх впровадження на всіх ділянках галузевої діяльності.

Завдання і методика досліджень. Метою досліджень є теоретичне обґрунтування наукових засад ефективного розвитку переробної сфери галузі рисівництва в Україні. Досягнення поставленої мети базувалося на використанні діалектичного методу пізнання та системного підходу до вивчення досліджуваних явищ і процесів. Теоретичною базою були фундаментальні положення сучасної економічної теорії, теорії управління, праці провідних вітчизняних учених.

Результати досліджень. Ринок рису в Україні є складною динамічною системою, в якій складові елементи взаємодіють один з одним. В умовах трансформаційної економіки процес ціноутворення щодо продукції рисівництва слід розглядати в контексті функціонування ринку рису і ринку продуктів його переробки у певному маркетинговому періоді. За сучасних умов ціни на рисирець формуються залежно від витрат на виробництво і реалізацію продукції. Ціни на рисову крупу формуються як під впливом цін імпортованих надходжень, так і під впливом цін на вітчизняну продукцію. Крім того, формування цін на рисову крупу значною мірою залежить від рівня цін на світовому ринку.

Слід зазначити, що Законом України від 24.06.2004 р. № 1877-IV "Про державну підтримку сільського господарства України" [2] визначено, що маркетинговий період – період, який розпочинається з місяця, у якому починає поставлятися (продаватися) окремий вид продукції рослинництва відповідного врожаю, та закінчується останнім числом місяця, що передує місяцю, в якому починає поставлятися (продаватися) такий самий вид продукції рослинництва наступного врожаю. Для продукції рисівництва маркетинговий період розпочинається з вересня поточного року та закінчується серпнем (останнє число місяця) наступного року.

Таблиця 1 – Наявність, надходження і переробка рису у підприємствах, що займалися його зберіганням та переробкою в Україні за 2007–2012 рр.*

Наявність на звітну дату, т		Надійшло з початку року, т				До попереднього року, %			Перероблено з початку року, т	
всього	у тому числі на загальних умовах зберігання	всього	з нього		наявність	загальні обсяги надходжень	середня ціна закупівлі 1 тонни	всього	з нього	
			на загальних умовах зберігання	закуплено						крупни
всього		всього	всього	середня ціна закупівлі 1 тонни, грн						
на 1 вересня 2007 р.										
2386	1721	4104	-	4063	932,8	41,0	в 5,3 рази більше	82,9	-	-
на 1 вересня 2008 р.										
2204	2127	1761	175	1582	1505,0	92,4		161,3	-	-
на 1 вересня 2009 р.										
79	12	3739	22	3717	3444,0	3,6		212,3	228,8	4926 4889
на 1 вересня 2010 р.										
1743	1569	3374	801	2573	2690,9	в 22 рази більше		90,2	78,1	8072 7911
на 1 вересня 2011 р.										
5063	2694	3921	546	3375	3406,1	290,5		116,2	126,6	9216 8992
на 1 вересня 2012 р.										
3436	1298	2141 2	9903	11509	2637,8	67,9	в 5,5 рази більше	77,4	-	-

*За даними Державної служби статистики України (Статистичний бюлетень "Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їхнім зберіганням та переробкою").

Динаміка загальної наявності рису безпосередньо у сільськогосподарських підприємствах і на підприємствах, що займаються прийманням на зберігання та переробкою рису (мають власні або орендовані пристосовані для зберігання приміщення та переробні потужності) наведена в табл. 1–3. Наявність рису на цих підприємствах відображена станом на звітну дату, враховуючи залишки минулих років, а обсяги надходження та середні ціни – за звітний період наростаючим підсумком з початку року.

Таблиця 2 – Наявність та надходження рису у підприємствах, що займалися його зберіганням в Україні за 2007–2012 рр.*

Наявність на звітну дату, т		Надійшло з початку року, т				До попереднього року, %			Перероблено з початку року, т	
всього	у тому числі на загальних умовах зберігання	всього	з нього		на наявність	загальні обсяги надходжень	середня ціна закупівлі 1 тонни	всього	з нього	
			на загальних умовах зберігання	закуплено						круп
			всього	середня ціна закупівлі 1 тонни, грн						
на 1 вересня 2007 р.										
513	513	20	-	20	1025,0	в 4,0 рази більше	-	-	-	-
на 1 вересня 2008 р.										
20	20	60	18	42	1444,8	3,9	в 3,0 рази більше	141,0	-	-
на 1 вересня 2009 р.										
43	4	34	22	12	1338,2	215,0	56,7	92,6	84	84
на 1 вересня 2010 р.										
168	72	48	-	48	1866,5	в 3,9 рази більше	141,2	139,5	1343	1343
на 1 вересня 2011 р.										
1945	1874	90	90	-	-	в 12,0 рази більше	187,5	-	885	885
на 1 вересня 2012 р.										
1339	1285	18924	9649	9275	2418,8	68,8	в 210 рази більше	-	1339	1285

*За даними Державної служби статистики України (Статистичний бюлетень "Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їхнім зберіганням та переробкою").

Таблиця 3 – Наявність та надходження рису у підприємствах, що займалися його переробкою в Україні за 2007–2012 рр.*

Наявність на звітну дату, т		Надійшло з початку року, т				До попереднього року, %			Перероблено з початку року, т		
всього	у тому числі на загальних умовах зберігання	всього	з нього		наявність	загальні обсяги надходжень	середня ціна закупівлі 1 тонни	всього	з нього		
			на загальних умовах зберігання	закуплено						крупни	
				всього							середня ціна закупівлі 1 тонни, грн
на 1 вересня 2007 р.											
1873	1208	4084	-	4043	932,3	32,9	в 5,3 рази більше	82,9	-	-	
на 1 вересня 2008 р.											
2184	2107	1701	157	1540	1506,7	116,6		161,6	-	-	
на 1 вересня 2009 р.											
36	8	3705	-	3705	3450,8	1,6		229,0	4842	4805	
на 1 вересня 2010 р.											
1575	1497	3326	801	2525	2706,6		в 44 рази більше	89,8	78,4	6729 6568	
на 1 вересня 2011 р.											
3118	820	3831	456	3375	3406,1	198,0		115,2	125,8	8331 8107	
на 1 вересня 2012 р.											
2097	13	2488	254	2234	3546,8	67,3		64,9	104,1	2097 13	

*За даними Державної служби статистики України (Статистичний бюлетень "Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їхнім зберіганням та переробкою").

Середня ціна закупівлі – це належна до виплати вартість 1 тонни рису наростаючим підсумком з початку року з урахуванням надбавок (знижок) за якість продукції, але без урахування накладних витрат по закупівлях, транспортних та експедиційних витрат, податку на додану вартість. У вартість не включається плата за сушку, очистку та доробку продукції до базисних кондицій (табл. 4).

Рисова крупа – основний товар, що є похідним першого порядку від продовольчого зерна рису. При переробці рису виробляються крупа та інші побічні продукти. Товарну класифікацію рису представлено у табл. 5.

Результати досліджень дають підстави стверджувати, що нині у рисівницьких господарств з'явилася реальна можливість самостійно обирати канали продажу своєї продукції. Найбільш рентабельними каналами реалізації сільгосппродукції для виробників є пряма реалізація споживачам через ринки та власні торгові точки. Слід додати, що важливим фактором, який впливає на ефективність розвитку галузі рисівництва, є суттєве підвищення цін на рис-сирець протягом останніх років.

Таблиця 4 – Базисні норми виходу рисових крупів, побічних продуктів і відходів при переробці рису*

Продукт переробки	Вихід, %
Крупи рисові шліфовані – продукт, одержаний в результаті лущення зерна, наступного шліфування і полірування ядра, у якому повністю видалено квіткові плівки, плодови і насінневі оболонки, більшу частину айлеронового шару і зародків (вищий, перший, другий, третій сорти)	55,0
Крупи рисові подрібнені шліфовані – продукт, одержаний із подрібненого, шліфованого або полірованого рису проходом крізь сито з отворами діаметром від 2,2 до 2,5 мм і сходом сита з отворами діаметром 1,5 мм	10,0
Разом крупів	65,0
Мучка кормова – побічний продукт виробництва крупів, який складається з подрібнених частинок ендосперму, плодових та насінневих оболонок, зародків	12,2
Відходи I і II категорії	3,0
Лузга	18,4
Відходи III категорії, механічні втрати	0,7
Усушка	0,7
Всього	100

*Сформовано на основі [1].

Таблиця 5 – Товарна класифікація рису*

Найменування показника	Обмежувальні норми рису								
	Заготівельний рис				Постачальний рис				
	Класи				Класи				
	Вищий	1	2	3	Вищий	1	2	3	
Вологість, %:									
не більше	19,0	19,0	19,0	19,0	15,0	15,0	15,0	15,0	
не менше	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	
Смітна домішка, %:									
не більше	2,0	2,0	3,0	5,0	1,0	1,0	1,5	2,0	
просянка	1,0	1,0	1,5	2,0	0,5	0,5	1,0	1,5	
пошкоджені зерна	не допускається			0,2	0,5	не допускається		0,2	0,5
Зернова домішка, %:									
не більше	6,0	6,0	8,0	10,0	3,0	3,0	4,0	6,0	
пророслі зерна	0,5	0,5	1,0	3,0	0,5	0,5	1,0	3,0	
обрушені	2,0	2,0	3,0	4,0	1,5	1,5	2,0	3,0	
крейдові	2,0	2,0	3,0	4,0	1,5	1,5	2,0	3,0	
Пожовклі зерна, %:	Не допускається				не допускається				
не більше		0,3	1,5	4,0		0,3	1,5	4,0	
Червоні зерна, %:									
не більше	2,0	5,0	10,0	15,0	2,0	5,0	10,0	15,0	
Зерна глютинового рису, %	0,3	0,5	1,0	1,0	0,3	0,5	1,0	1,0	

*Сформовано на основі [1].

Одним з важливих інструментів збільшення виробництва вітчизняної крупи високої якості є технічне переоснащення переробної галузі, тобто будівництво рисопереробних заводів, що забезпечують високий вихід продукції та її відповідну якість. Аналіз існуючих переробних підприємств свідчить, що вихід готової продукції в середньому по країні коливається від 45 до 55%, залежно від якості сировини (табл. 6).

Таким чином, у процесі розвитку ринку рису відбувається формування ринкового цінового механізму в рисівницькій галузі, який повинен ґрунтуватися на вільному ціноутворенні, зумовленим попитом і пропозицією у поєднанні з державним регулюванням, посиленні контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси і послуги, а також ефективній системі державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників і ринкового середовища для збуту сільськогосподарської продукції, продуктів переробки та стимулювання споживчого попиту.

Таблиця 6 – Рейтинг переробних підприємств галузі рисівництва у 2012 р.*

Підприємство	Адміністративно-територіальна одиниця		Питома вага, %
	Область/АРК	Адміністративний район	
СТОВ "Штурм Перекопу"	Автономна Республіка Крим	Красноперекопський	21,1
ПАТ "Каланчацький комбінат хлібопродуктів"	Херсонська область	Каланчацький	17,2
ДП ДГ Інституту рису	Херсонська область	Скадовський	11,6
ТОВ "Осавіахім"	Автономна Республіка Крим	Красноперекопський	9,4
ПСП "Чернишевське"	Автономна Республіка Крим	Роздольненський	9,1
СК "Каркінітський"	Автономна Республіка Крим	Роздольненський	7,4
ТОВ "Арроз"	Херсонська область	Каланчацький	6,4
ДП "Керченський комбінат хлібопродуктів" Державного агентства резерву України	Автономна Республіка Крим	м. Керч	6,1
СФГ "Хлібороб"	Автономна Республіка Крим	Роздольненський	4,7
ПП Торгово-промислова компанія "Інфокар"	Автономна Республіка Крим	Роздольненський	2,7
Інші	-	-	4,3

*Сформовано на основі [4].

Висновки та пропозиції. Вищенаведене дає підстави зробити наступні висновки: основні показники ефективності розвитку переробної сфери галузі рисівництва в Україні останніми роками набули позитивної динаміки (цей факт можна розглядати як певне позитивне зрушення); значні обсяги переробки продукції рисівництва здійснюються рисівницькими господарствами на власних потужностях (більшість вітчизняного рису-сирцю переробляється рисівницькими господарствами на власних рисопереробних заводах) і в перспективі ця частка буде збільшуватись; одним з важливих інструментів збільшення виробництва вітчизняної крупи високої якості є технічне переоснащення переробної галузі (будівництво рисопереробних заводів, що забезпечують високий вихід продукції та її відповідну якість).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Зерновий та хлібопродуктовий товарообіг в Україні : енциклопедичний довідник / [Александров В. Т., Гладій М. В., Лавров Є. М., Рішняк І. М.]. – К. : АртЕк, 2000. – 544 с.
2. Про державну підтримку сільського господарства України / Верховна Рада України, 24.06.2004, № 1877-IV. – (Нормативний документ Верхов-

- ної Ради України. Закон): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
3. Про затвердження Галузевої комплексної програми "Рис України 2010–2015 роки" / Мінагрополітики, НААН України, 14.10.2010, № 647/139. – (Нормативний документ Мінагрополітики, НААН України. Наказ) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.6738.0>
 4. Украинский рынок риса и рисовой крупы (2011-2012 гг.): Баланс рынка / ООО "Агентство промышленных новостей", 2013. – 63 с.

УДК: 633.114:631.6:631.8 (477.72)

УРОЖАЙНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ЗЕРНА ОЗИМОЇ ТВЕРДОЇ ПШЕНИЦІ ЗАЛЕЖНО ВІД ВОЛОГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РІВНЯ МІНЕРАЛЬНОГО ЖИВЛЕННЯ ПРИ ВИРОЩУВАННІ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

*Казанок О.О. – к. с-г. н., доцент, Херсонський ДАУ
Грбовський П.В. – к. с-г. н., с.н.с., ІЗЗ НААН України*

Постановка проблеми. Від стану посіву у великій мірі залежить не тільки врожай і якість зерна, але й ефективність використання вологи, елементів живлення, ґрунтово-кліматичних ресурсів тощо. У свою чергу формування високопродуктивних агробіоценозів залежить від факторів життєзабезпечення. Тому посів і фактори життєзабезпечення рослин взаємопов'язані і в технологічному процесі нероздільні. Лише правильно сформовані посіви в поєднанні з оптимальним ресурсним забезпеченням можуть створити умови для максимальної реалізації потенціалу продуктивності пшениці [1].

За показниками врожайності сільськогосподарських культур здійснюється оцінка ефективності окремих агротехнічних заходів, їх комплексної дії, а також характеристика впливу на цей показник гідротермічних умов в роки досліджень. При вирощуванні пшениці озимої рівень та якість врожаю зерна залежить від умов вологозабезпечення рослин та фону мінерального живлення. Результати досліджень показують, що штучне зволоження для районів з недостатнім природним зволоженням, є одним з головних факторів формування врожаю. В умовах зрошення другим важливим фактором підвищення врожайності озимої пшениці є науково-обґрунтоване використання добрив. [2].

Стан вивчення проблеми. Однією з основних умов одержання високих урожаїв і високоякісного зерна пшениці озимої є забезпечення рослин елементами мінерального живлення впродовж всієї вегетації. Ґрунти степової зони дуже виснажені і без добрив не здатні забезпечити високого врожаю. Застосування добрив підвищує її врожайність на 1,0-1,7 т/га та значно покращує якість зерна. Кожен кілограм діючої речовини NPK у степовій зоні забезпечує приріст зерна пшениці 4-7 кг. Проте добрива коштують дорого і затрати на них